

PAVEL EISNER (1889–1958): NĚKOLIK GLOS K JUBILEU

Osobnost a všestranné působení Pavla (Paula) Eisnera (16. 1. 1889 — 8. 7. 1958) jsou v dějinách české kultury dvacátého století nepřehlédnutelné. Překladatel z celé řady jazyků, kulturní publicista a zprostředkovatel, literární historik a esejist, kritik, ale i autor básní či teoretik překladu vytvořil za svůj život svými peripetiemi zrcadlící pohnuté dění 20. století v českých zemích rozsáhlé dílo, které dosud není v úplnosti ani bibliograficky podchyceno, natož zhodnoceno. Rozpaky nad Eisnerem střídaly až příliš často pokud ne přímo jeho tabuizaci, tedy opomíjení. Nebylo tomu zcela bezdůvodně. Současníkům vadil svými svéráznými úvahami o esteticky hodnotné literatuře akcentujícími morálně i (stále více) národně exponovaná témata (z těchto důvodů neakceptoval např. Haškova Švejka). Čtenářům znesnadňoval četbu svých překladů svou poněkud archaizovanou překladatelskou praxí. Nepatřičně (z tehdejšího pohledu) zdůrazňoval — přes všechny dobové koncese, ostatně upřímně míněné — podíl německy psané kultury na etablování a dalším rozvíjení českojazyčné kultury (včetně etymologie a stylistiky). Svou vlivnou teorií „trojitého ghetta“ provokoval (a provokuje) i dnešní interkulturní vědu, aniž by ta ovšem vzala v úvahu, že se v tomto případě jedná o Eisnerovu sebereflexi, související s jeho postavením asimilovaného českojazyčného židovského intelektuála, handicapovaného i nemalými zdravotními problémy (vážnými potížemi se sluchem). A konečně i poslední zmíněné okolnosti — jeho židovský původ a proměnlivá situovanost mezi česko a německojazyčným prostředím — nemalou mírou přispěly k tomu, že sice v kulturní paměti zůstal všudypřítomným, ale již dále pozapomenutým a již dále nerefektovaným aktérem dobového dění.

Určitou bilanci dosavadního eisnerovského bádání představily dva netotožné sborníky — český a německý — z konference *Na rozhraní kultur — Paul (Pavel) Eisner*, konané v Ústí nad Labem v listopadu 2008. Tato konference za účasti badatelek a badatelů z České republiky, Francie, Německa, Rakouska a Švýcarska vycházela z „konceptu kulturního prostřednictví /Kulturvermittlung/, které by mohlo spojit literárně-historické, jazykovědné a historické přístupy k poznání Eisnerova díla“ (I. Koeltzsch). Vedle příspěvků věnovaných jeho překladům z češtiny a slovenštiny do němčiny, ale i z němčiny do češtiny (a to nejen z translátologického hlediska), vyšly ve sborníku i příspěvky o Eisnerových rozhlasových projevech a pořadech, literární publicistice, angažmá ve školské problematice (ve výuce jazyka a literatury v česko-německém kontextu), ale i „četbě“ Franze Kafky či literárněhistoriografické metodologii (svou biologizující metaforikou připomínající neblaze proslulou literaturu *Blut-und-Boden*). Již z tohoto letmého výčtu je patrná spleť a mnohvrstevnatost Eisnerova působení, které spojovalo rysy umělecké i vědecké, a to se stálým popularizačním étosem. Na příkladu Durychova románu *Bloudění*, resp. jeho adaptaci, překladu do němčiny a následném zprostředkování se zabýval Eisnerovými aktivitami v tomto ohledu rovněž německý bohemista a germanista Tilman Kasten ve své disertační práci (*Historismuskritik versus Heilsgeschichte: Die Wallenstein-Romane von Alfred Döblin und Jaroslav Durych*, 2016) a rovněž v několika studiích, publikovaných i v českých odborných časopisech. Právě Kastenovy práce poodhalily nemalá desiderata české kulturněhistorické, translátologické, literární i lingvistické vědy. Kromě toho, že by například

bylo třeba znovu prošetřit i (odbornou) relevanci Eisnerových neméně vlivných populárně-vědeckých lingvistických prací o češtině a němčině, posoudit jeho muzikologické práce či analyticky zhodnotit jeho překladatelské metody a postupy, za zvláště palčivé a nadále neudržitelné považují dvojí absenci dvou základních referenčních historiografických prací souvisejících s aktivitami oslavence. V první řadě schází syntetičtější pohled na dějiny českého překladu (nejen) z německojazyčné oblasti, který nenahradí ani soustavně zveřejňované bibliografické soupisy freiburského slavisty Petera Drewse, opatřené ambiciózními, mnohdy však matoucími komentáři. Druhé desideratum do jisté míry s prvním souvisí — postrádáme rovněž dějiny české (univerzitní i neuniverzitní, českojazyčné i zemsky české) germanistiky po roce 1900, které by navázaly na práce Lenky Vodrážkové o jejích počátcích v století devatenáctém.

Absence těchto příruček, patřících kdekoliv v Evropě k základním odborným výkonům příslušného kulturního společenství, je o to paradoxněji vnímána právě v době, kdy existuje nejen celá řada metodologických postupů v oblasti kulturních a literárních věd (kromě „tradičních“ metod literární komparistiky i koncepty nového historismu, specifické přístupy kulturní historiografie a sémiotiky a paměťových studií), ale i nové koncepty transnacionální historiografie (*histoire croisée*), které by umožnily právě takové osobnosti, jako byl Pavel (Paul) Eisner, vyložit nepochybně komplexnějším způsobem. Od nutných předpokladů k aplikaci těchto duchaplných teorií, a sice materiálového (biografického a bibliografického) průzkumu, se však stále více upouští a příslušné výstupy až příliš často připomínají interpretační exhibici, která pracuje s mnohdy přejatým, dekontextualizovaným materiálem, nezohledňující rovněž dobovou recepci té které literární, kulturní či vědecké události. Souvisí snad absence těchto historiografických projektů se stále vyšší specializací věd? Anebo s nechutí či přímo skepsí psát „dějiny“ v době, kdy je zpochybněna tzv. „objektivita“ a proklamována konstruovanost vyprávění a pluralita pohledů? To ovšem neznamená, že bychom na psaní dějin měli rezignovat. Předpokladem pro psaní nových „příběhů“, v tomto případě komplikovaného česko-německo-židovského soužití na případě jeho trojediného angažovaného aktéra Pavla (Paula) Eisnera, není nic menšího než intelektuální poctivost a občanská zodpovědnost.

Porozumět dílu a době Pavla Eisnera v celé jeho dobové podmíněnosti není ovšem bez výše naznačených předpokladů zcela možné. Snad se nám za dalších deset let podaří jubilanta Eisnera odměnit za jeho nemalé zásluhy pro česky i německy psanou kulturu takovými novými výkony, v nichž bychom pro naši dobu ověřili hodnotu jeho tak plodné i nebezpečné vnitřní rozpornosti a nejednoznačnosti, které nás i jeho nezanedbatelným způsobem spojují.